

Egy könyv Tolnai D. János könyvtárából

A debreceni református kollégium gazdag könyvanyagában találtam Basso Sebestyén orvosdoktornak 1621-ben Genfben megjelent "Philosophiæ Naturalis aduersus Aristotelem Libri XII" című munkáját.¹⁾ A címlapon két tulajdonosnak is olvasható a megnevezése, mégpedig "Ex libris R. D. Joh. Tolnai - Fl. 1 d. 25", ez alatt "Est Johannis - L. Kaposi - 1635".

A sárospataki főiskola törvényeit aláírt tanulók névsorába 1636 február 10-én van bevezetve "Johannes L. Kaposi" neve,²⁾ külsőországokban pedig Leydában 1641 július 27-én iratkozott be teológiai hallgatóként a 26 esztendőes "Johannes Kaposy Hung(a-rus).³⁾ Tehát neki kellett e kötet első tulajdonosának lennie, az ugyanis nem vehető tekintetbe, hogy e könyv a pataki subszkripciót megelőző évben jutott tulajdonába, minthogy - a leydai anyakönyv adataiból következtetve - ekkor már 20-ik esztendejét töltötte, ami azután azt gyaníttatja, hogy mintegy három-négy évvel korábban valamelyik másik scholában már el is végezte a klasszisokat s csak a filozófiai, meg a teológiai évfolyamok tanulására iratkozott át e jeles főiskolába, ahol azután 1636-ban Ruszkai András, Dobraviczai F. Mihály, Szepsi Literati Fál, majd az 1636-38. években Veréci S. Ferenc, 1637-41-ben Erdőbényei Deák János, 1637-40-ben Valerius Dávid, 1638-39-ben Fövényesi P. István, 1639-41-ben Tolnai Dali János, 1640-41-ben Kolosi P. Dániel tanárok⁴⁾ tanítványa lehetett.

1) O. 970. könyvtári jelzéssel.

2) Egyháztörténet. 1943: 233.

3) Archiv. N. F. XVI. 210.

4) SpFüz. 1865: 168, 348, 614, 620.

Jóllehet Tolnai János évszámot nem jelöl, ennek ellenére mégis megállapítható, hogy ő e könyvnek második tulajdonosa volt. Ugyanis Miklós Ödön kutatásai alapján tudjuk, hogy Tolnai a gyulafehérvári iskolában, több mint egy éven át volt Bisterfeld professzor tanítványa. Innen azután Kolozsvárra vitetett rektornak, ahol nem sokkal több, mint fél esztendeig igazgathatta az iskolát.

Ugyancsak Miklós Ödön közli, hogy Bisterfeld 1631 augusztus 1-én levelet intézett Rivetus leydai teológiai tanárhoz, amelyben gondjaiba ajánlotta Tolnait, mint jámbor és jól képzett tanítványát,⁵⁾ aki ezután nemsokára bujdosásnak is indulva, Leydában október 31-én, majd Franekerában 1632 március 24-én iratkozott be az egyetemre.⁶⁾ Tehát ő már akkor indult külső országokba, amikor Kapossi legkorábban ha befejezván középiskolai tanulmányait, miért is se tudásának, se érdeklődésének köre nem terjedhetett ki e könyv tartalmára. Képzettségében még messze hátra volt Tolnainak Gyulafehérvárott Alsted, Piscator és Bisterfeldtől nyert tudásbeli fejlettségétől.

Bizonyos tehát, hogy Tolnai miután hazatért külső országokbeli bujdosásából és elfoglalta a Rákóczi által kijelölt Pataki katedrát, került ismeretségbe Kapossival, illetőleg tanára lett a teológiai évfolyamokon, így Reverendus Dominus Johannes Tolnai ekkor vásárolta meg tőle 1 forint 25 pénzért Basso munkáját.

Basso Sebestyén orvosdoktorra különösen Lewes György Henrik figyelmeztet. Szerinte az olasz Patrizio (Patritii Discussionum Peripateticarum tomi quatuor, Basel, 1581) Aristoteles munkáinak heves támadója. Ennek, a peripatetikusokat gunnyal is ócsárló tudósnak sok követője és utánzója támadt, akik közül egyik legnevezetesebb az itt is jelentkező Basso (Lewes csak az 1649. évi Elzevir-kiadást idézi).⁷⁾

Természetes, hogy bármilyen felfogású műnek valamely könyvgyűjtő tulajdonában való meglétele még nem bizonyíték annak szellemével és tartalmával való egyetértés mellett, de mégis ha arra figyelünk fel, hogy Descartesnek "Discours de la Methode" 1637-ben, "Meditationes de prima philosophia" című munkája már 1641-ben

5) Dunántuli Prot.Lap. 1921: 62-63.

6) Archiv N. F. XVI. 2o7. - TT. 1886: 63.

7) Lewes György Henrik: A philosophia története. Bp. 1877. II.6.

megjelent,⁸⁾ nem merném feltételezni, hogy a tudományokban alaposan képzett Tolnai is ne vett volna tudomást az aristotelesi elvekkkel nem egy tételben merőben ellentétes, új felfogásról, különösen ha még ehhez hozzá sorakoztatjuk, hogy a puritánus egyházi embereink előtt ekkor legnagyobb tekintély, sőt Franekerában Tolnainak tanára: Amesius Vilmos,⁹⁾ valamint a korábbi Ramus Péter mind a pogány erkölcsstant, mind pedig Aristoteles szemléletét határozottan elutasítja.¹⁰⁾ Noha Bassoval Amesius és Ramus csak az Aristoteles tanainak mérlegelhetőségében értenek egyet, mégis műve oda kívánkozhatott ezek sorozatához.

Ebben a jelenségben azután puritánus nézetű tudósaink között Tolnai nem is áll magára. Ugyanis Porcsalmi András kolozsvári református kollégiumi lektornak, aki Apáczai Csere Jánosnak előbb tanára, majd kartársa s egyuttal követője volt, maradt fenn egy gyűjtéletes kéziratkötet, amely az 106-111. lapokon "Philosophia naturalis Sebastiani Bassonis doctoris medici liber primus"-t tartalmazza.¹¹⁾ E könyvrészletet azután akár Bisterfeld, akár Apáczai tulajdonában megvolt munkából másolta, mindenképpen puritánus uton jutott el hozzája.

Nagyon érdemes lenne Tolnai könyvtárának többi kötetei után is nyomozni, minthogy máris beszámolhatok az egykori váradi jogakadémia könyvtárában őrzött másik könyvről is: Cluverus Jánosnak 1637-ben Leydában megjelent "Historiarum totius mundi epitome"-ről is, amelyben az előszéklevél hátlapján olvasható: "Anno 1652 Julii 22. in N. Mihalj. Librum hunc usibus Generosissimi ac Nobilissimi Dni Joannis Bors de Koertvéljcs, Fautoris sui sincere benevolentissimi, donat Joannes Tolnai, Illustris Scholae S. Patachiensis P. Rector et SS. Th. Professor, in singulare testimonium erga praefatum Benevolum."¹²⁾

8) Dézsi Lajos: Világirodalmi lexikon. Bp. (1931) I. 518.

9) Zoványi Jenő: Puritánus mozgalmak. Bp. 1911. 22-23.

10) Bán Imre: Apáczai Csere János. Bp. 1958. 318, 409.

11) I.h. 523.

12) Ezt az adatot annak idején Jakó Zsigmond professzor sziveskedett rendelkezésemre bocsátani.